

Інформаційна прозорість українського бізнесу в умовах формування вітчизняної моделі відповідального інвестування

Л. П. ПЕТРАШКОⁱ, Т. В. РОМАНЬОКⁱⁱ

Виконано аналіз рівня інформаційної відкритості вітчизняних компаній. Наведено фрагмент Індексів прозорості ТОП-15 компаній українського бізнес-середовища. Представлено ТОП-5 компаній-лідерів за рейтингом рівнів відкритості та системності у сфері корпоративної відповідальності. Наведена структура українських компаній-учасників ініціативи Глобальний договір ООН. Виділено ключові сфери імплементації принципів відповідального інвестування в процесі його становлення в Україні.

Ключові слова: відповідальне інвестування, глобальні ініціативи, індекс прозорості, корпоративна відповідальність, стандарти, транснаціональний бізнес.

Абревіатури:

ІПК	– Індекс прозорості компаній
GRI	– Глобальна ініціатива зі звітності (Global Reporting Initiative)
KCB	– корпоративна соціальна відповідальність
ВІ	– відповідальне інвестування

УДК 339: 97: 330.322

ДЛ код: А11, В41, D50

Вступ. В умовах ускладнення соціально-економічних процесів посилюється соціальна нерівність у суспільстві на тлі обмеженості можливостей держави власними силами вирішувати весь комплекс наростаючих соціальних проблем. Як показує практика розвинених країн, одним із інструментів, що дає змогу згладити суперечності ринкової системи господарювання в соціальній сфері, виступає відповідальне інвестування в транснаціональному бізнесі, що передбачає паритетну з державою участь транснаціональних корпорацій у вирішенні економічних і соціальних проблем суспільства. Для України відповідальне інвестування могло б виступити інструментом вирішення ряду екологічних проблем, розвитку інститутів громадянського суспільства, покращення якості життя населення, а також підвищення інформаційної прозорості українського бізнесу. Однак у даний час в нашій країні відповідальне інвестування в корпоративному секторі економіки не представлено – відсутні учасники й інфраструктура відповідального інвестування, недостатньо розроблені критерії та методики відбору компаній для включення в портфель відповідального інвестування, що враховують специфіку вітчизняного бізнес-середовища і соціально-економічні умови його розвитку.

Постановка проблеми. Концептуальні підходи до корпоративної відповідальності та відповідального інвестування в глобальному бізнес-середовищі сформовано в

ⁱ Петрашко Людмила Петрівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»;

ⁱⁱ Романьок Тетяна Володимирівна, аспірант кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана».

численних наукових розробках: А. Аннаєва, К. Бахтараєвої, А. Верьовочкіної, К. Гаждосової, П. Кіндера, С. Дж. Коутона, М. Креандера, М. Купера, К. Маккензі, Л. Реннебуга, Р. Спаркса, М. Стетмена, Р. Хадсона, С. Хамільтон та інших. Однак проблематика становлення відповідального інвестування як цілісної системи в транснаціональному бізнесі висвітлена фрагментарно з акцентом на окремих, перш за все, фінансових компонентах. Крім того, ряд аспектів з цієї наукової проблеми залишаються дискусійними. Необхідними є подальша концептуалізація відповідального інвестування, оцінка рівня інформаційної відкритості українських компаній як одного з ключових аспектів підвищення довіри інвесторів до них як потенційних об'єктів відповідального інвестування. Наведені вище аргументи обумовили вибір теми статті, її мети.

Метою дослідження є комплексний аналіз рівня інформаційної прозорості українських компаній в умовах становлення вітчизняної моделі відповідального інвестування.

Результати дослідження. Важливим чинником формування та розвитку моделі відповідального інвестування в Україні є підвищення інформаційної прозорості діяльності компаній. Інформація про економічні, екологічні, соціальні, етичні та інформаційні показники діяльності компаній є ключовою у процесі формування портфелю відповідального інвестування та прийняття інвестиційних рішень. Саме тому, вважають автори, розбудова відповідального інвестування в Україні залежатиме, в першу чергу, від того наскільки відкритими будуть вітчизняні компанії.

Слід відмітити, що в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)» Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» у 2011 р. був започаткований Індекс прозорості компаній (ІПК). Цей Індекс складається на основі міжнародної методики організації Beyond Business. Розрахунок Індексу базується на оцінці сайтів найбільших публічних компаній із різних галузей за 4 групами критеріїв: рівні звітності GRI, прозорість звітності, навігація сайту та інформаційна доступність. Основна його мета полягає в тому, щоб стимулювати компанії в більшій мірі розкривати інформацію про власну діяльність у сфері корпоративної відповідальності. Фрагмент результатів ІПК України представлено в табл. 1.

Таблиця 1 – ТОП-15 найпрозоріших компаній українського бізнес-середовища, 2012-2013рр. [Адаптовано 1, 2]

№ п/п	Назва компанії	Вид діяльності	Індекс прозорості компаній			
			2012 р.		2013 р.	
			Бали	%	Бали	%
1	ДТЕК	Електроенергетика	133	66	163	81
2	АрселорМіттал Кривий Ріг	Важка промисловість	112	56	156	78
3	Сістем Кепітал Менеджмент	Холдингова компанія	147	73	146	73
4	Оболонь	Харчова промисловість	-	-	140	70
5	Метінвест Холдинг	Важка промисловість	127	63	131	65
6	Калсберг Україна	Харчова промисловість	-	-	108	54
7	Київстар	Телекомунікації	106	53	106	53
8	Інтерпайп Україна	Важка промисловість	86	43	97	48

9	Дніпропетровська	Важка промисловість	78	39	88	44
10	ОККО-Бізнес	Нафта і газ	79	39	87	43
11	САН ІнБев Україна	Харчова промисловість	-	-	82,5	41
12	Нестле Україна	Харчова промисловість	29	14	76	38
13	Нібулон	Аграрний сектор	33	16	74	37
14	МТС Україна	Телекомунікації	67	33	71	35
15	Метро Кеш енд Кері Україна	Рітейл	68	34	68	34

У цілому, можемо сказати, що рівень розкриття інформації з питань корпоративної відповідальності компаніями України на власних веб-сайтах залишається низьким: середній рівень прозорості становить 16,9% (у 2012 р. – 14%) і лише 7 компаній досягли рівня відкритості до рівня 50%. Загалом трохи більше третини компаній (37 із 102) мають рівень розкриття інформації вищий, ніж середній.

Згідно з результатами наших досліджень, найвищий рівень відкритості інформації демонструють компанії важкої (АрселорМіттал Кривий Ріг, Метінвест Холдинг) та харчової (Оболонь, Калсберг Україна) промисловості, сектору електроенергетики (ДТЕК) та телекомунікацій (Київстар), а також холдингова компанія Систем Кепітал Менеджмент. Справа в тому, що секторальний аналіз відкритості усіх компаній, які приймали участь в оцінці, демонструє, що найбільш прозорими є компанії сфери комунікацій (середній рівень відкритості – 34%), сфери електроенергетики та харчової промисловості (по 25% розкриття інформації), підприємства важкої промисловості (17%). До речі, найменш відкритими є компанії фармацевтичної галузі і видобувної промисловості.

Слід відмітити, що окрім вищезазначених індексу та рейтингу прозорості компаній для аналізу рівня розкриття нефінансової інформації компаніями України Всеукраїнський рейтинговий журнал «ГВардія» розраховує рейтинг відкритості та системності компаній у сфері корпоративної соціальної відповідальності на основі аналізу анкет компаній, публічних соціальних звітів, а також незалежних оцінок експертів-членів експертної ради.

Необхідно зауважити, що підсумковий показник рівня відкритості та системності у сфері КСВ розраховується з використанням інтегрованого методу та системного аналізу на основі результатів оцінки показників діяльності компанії за 4 категоріями критеріїв: соціальний звіт як інструмент діалогу із суспільством; системність в управлінні корпоративною соціальною відповідальністю; відкритість та системність у взаємодії із зацікавленими сторонами; відкритість та системність діяльності компаній за основними напрямками КСВ (розвиток персоналу, охорона праці та здоров'я населення, охорона навколишнього середовища та ресурсозбереження, підтримка добросовісної ділової практики та етичної поведінки, удосконалення товарів/послуг та відносин зі споживачами, благодійність та меценатство)¹.

Зазначимо, що у 2013 р. до 5 компаній-лідерів належать ДТЕК, АрселорМіттал Кривий Ріг, Платинум Банк, Систем Кепітал Менеджмент та Корпорація «Оболонь», як це видно в табл. 2.

Таблиця 2– ТОП-5 компаній-лідерів за рейтингом рівнів відкритості та системності у сфері корпоративної відповідальності, 2012-2013 рр. [Адаптовано 3, 4]

№ п/п	Назва компанії	Вид діяльності	Кількість балів	
			2012	2013
1	ДТЕК	Енергетика	95,04	89,25
2	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	Металургія	76,44	87,56
3	ПАТ «Платинум Банк»	Банки	-	86,92
4	ПрАТ «Сістем Кепітал Менеджмент»	Управління активами	87,34	85,39
5	ПАТ «Оболонь»	Виробництво пива	-	75,50

Відтак аналіз вказаних рейтингів свідчить про те, що інформаційна політика українських компаній у сфері розкриття не лише фінансової звітності, а й даних з екологічних, соціальних, етичних й інформаційних аспектів покращується, однак все ще залишається на досить низькому рівні. Пояснити таку ситуацію ми можемо незначною кількістю публікацій нефінансових звітів та низьким рівнем їх відповідності міжнародним стандартам звітності. Як результат, вважають автори, це створюватиме перешкоди для адекватної оцінки їх діяльності потенційними відповідальними інвесторами.

Так, згідно з даними Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», у 2013 р. лише 13 компаній зі 100, що були включені у вибірку оцінювання, мали нефінансові звіти, при цьому лише 5 з них були підготовлені у відповідності до стандартів Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative, GRI) на рівні «В». Принаймні ще 5 компаній підготували звіти про прогрес для Глобального договору ООН. Хоча, відмітимо, що за даними аналітичної оцінки вітчизняних компаній-учасників ініціативи Глобальний договір ООН, про прогрес у дотриманні 10 основоположних принципів мають звітуватися 52 корпорації з різних секторів економіки, які у структурі всіх учасників складають 27,8%, і представлені сектором промислових товарів і послуг (25% від 52 корпорацій), сектором телекомунікацій та засобів масової інформації (19,2%), сектором фінансових послуг (13,5%), нафтогазовим та харчовим сектором (по 9,6%) та сектором інформаційних технологій (7,7%), як це видно на рис. 1.

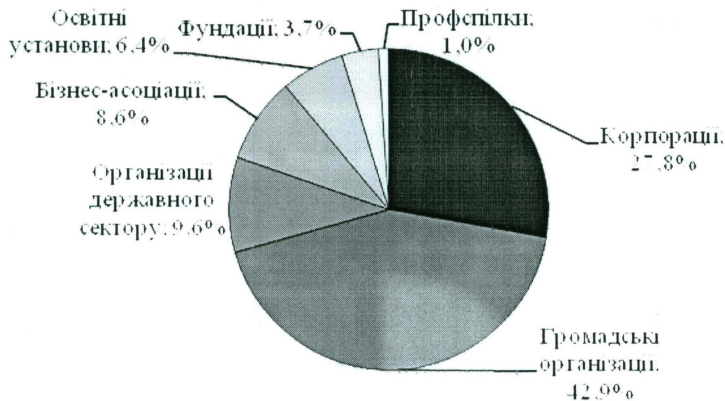

Рис. 1. Структура українських компаній-учасників ініціативи Глобальний договір ООН, 2014 р. (%) [Розраховано за статистичними даними 5]

Слід відмітити, що інші компанії, діяльність яких нами оцінювалась, підготували звіти в довільній формі, або розмістили інформацію на сайті. Особливу увагу при підготовці звітів компанії, на думку авторів, приділяють питанням, пов'язаним з персоналом (58% компаній висвітлюють політику в сфері трудових відносин), охороні навколишнього середовища (44% компаній), діяльності у сфері місцевих громад (37%).

Водночас доречно наголосити на тому, що питання, які безпосередньо пов'язані з етикою та дотриманням прав людини, антикорупційною політикою, на жаль, практично не розкриваються у нефінансових звітах [6].

Крім того, зауважимо, що основними недоліками нефінансових звітів, які готуються компаніями є: відсутність уніфікованої форми звітів, що зменшує можливості для їх порівняння; інформаційний характер звітів – інформація, розміщена в них практично не використовується в якості інструменту для забезпечення сталого розвитку компанії; використання значної кількості показників без їх детального розкриття в якості результату прагнення отримати максимальний рівень відповідності стандартам GRI.

Резюмуючи окреслене вище, вважаємо, що підвищення інформаційної прозорості українського бізнесу на початковому етапі становлення моделі відповідального інвестування є можливим через імплементацію відповідних регулятивних ініціатив на національному рівні. Зважаючи на той факт, що основним принципом відповідального інвестування є добровільність і самостійне усвідомлення вигод та необхідності участі в ініціативах, ключовими методами регулювання, на наш погляд, мають виступати, насамперед, стимулюючі інструменти, а не адміністративні методи.

В результаті покращення показників інформаційної прозорості основним методом відповідального інвестування, який все частіше застосовуватиметься інвесторами в процесі формування портфелю відповідального інвестування в Україні, виступатиме, на думку авторів, метод позитивного скрінінгу потенційних інвестиційних об'єктів. Власне автори вважають, що негативний скрінінг не отримає широкого застосування з огляду на такі причини: а) використання методу негативного скрінінгу для вибору об'єктів інвестування значно звужуватиме інвестиційні можливості інвесторів, адже кількість українських компаній, які демонструють оптимальні показники екологічної,

соціальної, етичної й інформаційної відповідальності і так є досить обмеженою; б) високий рівень концентрації українського бізнесу у фінансовому, енергетичному та металургійному секторах також перешкоджатиме застосуванню інституційними інвесторами негативних критеріїв; в) недиверсифікована галузева представленість потенційних об'єктів відповідального інвестування (незначна їх кількість зі сфери споживчих товарів та послуг, охорони здоров'я, інформаційних технологій) стимулюватиме інвесторів до використання методу позитивного, ніж негативного скрінінгу; г) низькі показники вітчизняних компаній у сфері екологічної та соціальної відповідальності, недосконалість корпоративного управління обмежуватимуть вибір інвесторів, стимулюючи їх обирати найкращі компанії з тих, які демонструють більший оптимальні показники відповідальності.

Звертаючись до окресленого вище, відмітимо, що такі негативні етичні критерії, як приналежність до ряду «гріховних» галузей економіки (виробництва тютюнової й алкогольної продукції, азартних ігор, військової промисловості) також, як нам здається, не матимуть широкого застосування, на відміну від розвинених країн, через меншу пропаганду здорового способу життя населення, слабкості суспільної думки, сили лобіювання, стратегічного значення оборонного комплексу та атомної енергетики для розвитку економіки України.

Водночас пріоритетними критеріями оцінки об'єктів відповідального інвестування українського бізнес-середовища в рамках застосування методу позитивного скрінінгу, на нашу думку, можуть стати екологічні, соціальні й управлінські критерії, рівень розкриття інформації за якими є найвищим та які є достатньо актуальними для вітчизняних компаній та інституційних інвесторів.

Вважаємо, що серед екологічних критеріїв переважатимуть ті, які пов'язані з впливом діяльності компаній на навколишнє середовище в контексті його забруднення й обсягів використання природних ресурсів; наявності систем екологічного менеджменту й оцінкою його ефективності; аналізом відповідності товарів визначеним стандартам екологічної безпеки. Крім того, наголосимо, що в групі соціальних критеріїв, які матимуть першочергове значення, варто виділити ті, які мають відношення до зайнятості та навчання персоналу; забезпечення належних умов праці та її охорони; дотримання базових прав людини; суспільних ініціатив компаній та їх відносин з місцевими громадами. І нарешті додамо, що соціальні критерії, які пов'язані з трудовою дискримінацією і корупцією не будуть застосовуватись вітчизняними інвесторами.

До потенційних управлінських критеріїв оцінки вважаємо за потрібне включити своєчасність та повноту розкриття інформації щодо структури власності, кількості міноритарних власників; ступінь дотримання та захисту прав акціонерів; рівень участі стейкхолдерів у процесі корпоративного управління й ефективність системи управління їх інтересами; механізми контролю за адміністрацією з боку правління; наявність аудиторських перевірок, відповідної бухгалтерської звітності та процедур управління ризиками компанії; наявність системи обміну інформацією між підрозділами та ступінь дотримання внутрішніх правил, процедур, планів.

Враховуючи перелічені вище критерії зауважимо, що ключовими сферами застосування принципів відповідального інвестування в контексті підвищення інформаційної прозорості українського бізнесу на початковому етапі формування вітчизняної моделі відповідального інвестування можуть бути екологічна, соціальна та управлінська (табл. 3).

Таблиця 3 – Ключові сфери імплементації принципів ВІ в процесі його становлення в Україні [Авторська розробка]

Категорія сфери	Групи в межах категорії	Проблеми, що існують у вказаних групах	Інструменти/технології вирішення проблем
<i>ЕКОЛОГІЧНА</i>			
Вплив на природні ресурси	забруднювачі повітря та води (токсичні, біологічні, хімічні речовини)	- діоксид вуглецю; - нітрати і фосфати; - пестициди	- автотранспортні засоби на екопаливі; - водоочисні споруди; - відведення комунально-побутових стічних вод
Поводження з відходами	- побутові відходи, використана тара; - промислові відходи	- небезпечні відходи; - пластимаси, скло	- спеціально відведені території; - утилізація відходів; - повторне використання у виробництві
Охорона навколишнього середовища	- охоронювані території; - біологічне різноманіття	- національні парки; - екологічно несприятливі зони; - зникаючі біологічні види	- підвищення інформованості населення; - розведення біологічних видів
<i>СОЦІАЛЬНА</i>			
Розвиток персоналу	- навчання; - підвищення кваліфікації	- відсутність досвіду у молодих спеціалістів; - введення нових технологій, які потребують відповідної кваліфікації	- програми стажування; - курси підвищення кваліфікації, тренінги; - корпоративні університети
Охорона здоров'я та праці	- профілактика захворювань; - умови праці	- травматизм на робочому місці; - частота професійних захворювань; - невідповідність робочого місця встановленим нормам	- проведення медичного огляду; - забезпечення спецодягом та взуттям; - оформлення оздоровчих путівок; - технічні заходи з покращення умов праці (модернізація та механізація процесів)
Забезпечення умов життя	- розвиток комунальної інфраструктури; - розвиток мережі побутового обслуговування (МПО)	- зношеність основних фондів; - низький рівень якості послуг; - практична відсутність МПО в сільській місцевості	- мікрофінансування; - податкові пільги та дотації

УПРАВЛІНСЬКА			
Захист прав акціонерів	- загальні збори; - міноритарні власники; - дивідендні виплати	- порушення організації проведення зборів; - ігнорування прав дрібних акціонерів; - дискримінація дивідендних виплат та їх відсутність	- діяльність профспілки із захисту прав міноритарних акціонерів; - робота корпоративного секретаря з акціонерами
Аудит	- наявність аудиторських перевірок	- неперіодичний характер аудиту; - приховування окремої інформації	- діяльність незалежної ревізійної комісії, її ротація

Таким чином, автори вважають, що для ефективного становлення моделі відповідального інвестування в Україні в рамках зазначених сфер необхідним є не лише добровільне усвідомлення представниками бізнесу відповідальності за результати своєї діяльності на навколишнє середовище, персонал, суспільство та акціонерів, а й розробка та проведення послідовної державної відповідальної політики у всіх перерахованих сферах з метою підвищення інформаційної прозорості українського бізнесу.

Висновки і перспективи подальших наукових розробок.

Результати виконаного аналізу інформаційної прозорості в умовах формування вітчизняної моделі ВІ в окремих компаній українського бізнес-середовища засвідчили, що наразі в Україні рівень розкриття нефінансової інформації залишається порівняно низьким та відзначається підготовкою звітів лише незначною кількістю вітчизняних компаній відповідно до глобальних ініціатив у цій сфері, у зв'язку з чим введення відповідних регулятивних вимог національного рівня є вкрай необхідним.

В результаті виокремлення екологічних, соціальних та управлінських критеріїв оцінки потенційних об'єктів відповідального інвестування в Україні в якості пріоритетних для визначених інституційних гравців, встановлено, що ключовими сферами розробки та проведення послідовної державної відповідальної політики виступатимуть екологічна, соціальна й управлінська, підвищення інформаційної прозорості діяльності компаній в яких сприятиме ефективному становленню моделі відповідального інвестування в Україні.

Література

1. *Індекс прозорості компаній в Україні – 2013.* – Центр «Розвиток КСВ, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csr-review.net/userfiles/file/index_2013_ukr_dtp_v3.pdf
2. *Індекс прозорості компаній України – 2012.* – Центр «Розвиток КСВ, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csr-review.net/userfiles/image/2012/Index_2012_28_08.10.12.pdf
3. *Г'юардія: 5-й рейтинг відкритості та системності українських компаній в сфері КСО.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/44907/>
4. *Рейтинг відкритості та системності українських компаній у сфері КСВ 2013.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kontrakty.ua/doc/rating_CSR_2013.pdf
5. *Participants & Stakeholders of United Nations Global Compact: Participant Search.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unglobalcompact.org/participants/search>
6. *Результати оцінки КСО сайтів Топ-100 компаній в Україні.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://civil-rada.in.ua/?p=2271>